

Ludmiła Kunenko Ph.D

Narodowy Pedagogiczny Uniwersytet Im. M. Dragomanowi, Kijów, Ukraina

Using Music as a Nonverbal Communication in Therapy of Preschoolers with Poor Eyesight

On the basis of Ukrainian musical upbringing and on the basis of tyflopädagogy it can be described here the possibilities of using the music influences, as a nonverbal communication mean, for the development of many disorders, which stem from sight impairment. In this article can be found also the issues of making the therapy through music. This therapy is based on the music upbringing methods of K Orf who worked with children having poor eyesight.

ВИКОРИСТАННЯ МУЗИКИ ЯК НЕВЕРБАЛЬНОГО ЗАСОБУ СПІЛКУВАННЯ В КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ ІЗ СЛАБОЗОРИМИ ДОШКІЛЬНИКАМИ.

Розвиваючись в нормальних умовах дитина дошкільного віку пізнає оточуючий світ і накопичує уявлення про природу, оточуючих людей, предмети, різні події тощо. Цей досвід стає підґрунтям для розвитку вищих психічних функцій і пізнавальних процесів. Пошкодження зорового аналізатора в більшій чи меншій ступені впливає на кількість і особливо якість сприймання об'єктів довкілля. Внаслідок недосконалості взаємодії процесів засвоєння об'єктів і подій оточуючого середовища та їх точного мовного озвучування порушуються міжособистісні контакти та звужується коло зв'язки між ними. Це веде до появи замкнутості, негативного ставлення до оточуючих, небажання спілкуватися з однолітками, обмеженому словниковому запасі та недостатності розвитку його емоційних характеристик¹.

В контексті нашої проблеми порушення зорового сприймання у дітей дошкільного віку і пов'язаних з цим проблем розвитку спілкування зокрема та нормалізації загального розвитку в умовах спеціальних дошкільних закладів найкраще всього використовувати музикотерапевтичні засоби в корекційній роботі на заняттях інтегрованого типу. Для дітей із зоровою недостатністю провідним і зв'язуючим видом мистецтва і діяльності виступає музика

Цим питанням присвячено певну кількість робіт з досвіду роботи спеціальних дошкільних закладів (А. Гаврилової, Ф. Гумерової, Л. Куненко, Л. Сонцевої, С. Федоренко, Т. Науменко, Е. Ютриної та ін.). В них висвітлюється досвід і

¹ Л. Сонцева (red.) *Воспитание и обучение слепого дошкольника*. Издательство «Просвещение», 1967. с. 6-8; Т.П. Свиридюк (1984). *Подготовка слабовидящих детей к школе*. Видавництво «Радянська школа», Київ.

рекомендації щодо загального розвитку слабозорих дітей через різні види музично-естетичної діяльності, а саме: через спів, слухання музики, рух. На цих заняттях у них формується емоційно-художнє сприймання музичного мистецтва засобами художньої літератури, спостереження навколишньої природи, використання дидактичних і творчих ігор як засобу естетичного виховання.

Досліджуючи шляхи компенсації сліпоти в ранньому і дошкільному віці, Л. Солнцева доводить, що вона починається з перших місяців життя дитини і на кожному віковому етапі має свою структуру. В кожній із цих структур виділяються провідні й опорні психічні угруповання, за допомогою яких реалізується діяльність, доступні дітям з обмеженнями зорового сприймання. Оскільки компенсація, за законами розвитку вищих психічних функцій нервової системи, забезпечує слабозорим і сліпим дітям цілісність сприймання предметів довкілля, вона виступає не як шлях переборення дефекту, а більшою мірою як підкріплення потенційних можливостей організму².

Особливе місце серед корекційно-розвивальних та корекційно-релаксаційних засобів сучасної світової науки належить музикотерапії у зв'язку з її багатим функціональним потенціалом корекційно-реабілітаційних можливостей та великим обсягом показань до її застосування.

Ми ознайомились також і з доступною нам літературою з цієї галузі, оскільки в нашому дослідженні музика займає центральне місце і виступає провідним, синтезуючим засобом музично-естетичних впливів, в тому числі розвитку комунікації, виховання культури спілкування і поведінки взагалі.

У світовій науковій літературі музикотерапія, в широкому тлумаченні цього терміну, розглядається як система спеціальних музичних методик, які використовуються з метою корекційно-оздоровчих впливів і охоплюють процес педіатричної, психологічної, музично-естетичної діагностики та розвитку особистості, базуючись на інтердисциплінарних законах музики, психології, медицини.

Музикотерапія розглядається окремими авторами (В.Зав'ялов, К.Малахов, З. Матейова, С. Машура, Є. Рогов, Е. Jutrzyна та ін..) як засіб емоційно-експресивної невербальної комунікації, який дозволяє усунути проблеми ізоляції дитини із

² Л. Сонцева (red.), (1967). *Воспитание и обучение слепого дошкольника*. Издательство «Просвещение», Москва; Л. Сонцева (1994). *Новые формы работы для детей с нарушением зрения* (В:) «Дефектология», № 5, с. 10-16.

зоровою недостатністю і встановити ушкоджений контакт з навколишнім середовищем³.

З позиції психології музика в музикотерапії трактується як внутрішній психічний процес (символічний та емоційний), який виражається в індивідуальному уявленні образів музичної мови та реакції на неї суб'єкта сприймання. Це свого роду невербальна психотерапія і одночасно форма психомоторної редукції (відновлення), яка здійснює вплив музики на психічні процеси: психомоторику, вегетативну нервову систему, психофізіологічний процес взагалі.

Під час акустичного сприймання музика впливає на слухача більш, ніж природні звуки (водоспаду, прибою, шелестіння листя, тощо) і стає могутнім стимулятором комунікації та інтеграції. Отож музика виступає провідником в світ позитивних емоцій та почуттів, які разом з нею нівелюють на деякий час тягар дефекту, а також допомагають дітям відволікатися від свого стану, переборюючи психічно зафіксовані процеси спілкування, стабілізують розвиток особистості та її адаптацію.

К. Шваббе та інші твердять, що музика є носієм і передавачем активно-емоційних специфічних властивостей значень емоційного змісту, взаємозв'язку між подіями та їх оцінками в більшій мірі, ніж слово, оскільки спрямована у внутрішній світ людини. Через це музика може мати для певних видів аномалій (психічних, психовегетативних, психосоціальних тощо) в кожному індивідуальному випадку особистісно позитивне значення⁴.

Музична інформація ідентифікується і пов'язується з особистими переживаннями, що в процесі музикотерапії приводить до переосмислення негативних подій в житті та бажаного подолання патологічних переживань і поведінки.

Е.П. Рогов та інші автори, досліджуючи використання спеціально підібраних музичних творів під час сеансів для відпочинку, психологічного розвантаження та інших профілактичних заходів, дійшов висновку, що використання музичного супроводу в процесі цих заходів значно підвищує їх ефективність в моделюванні

³ З. Матейова, С. Машура (1984). *Музикотерапія при заиканні*. Видавництво «Вища школа», Київ; *Проблема музичного виховання дітей з глибокими вадами зору як засіб реабілітації та інтеграції у широке соціальне середовище*: Науково-методичний збірник, (1997). Видавництво МОУ МКУ, Харків, - 85 С.; Е.И Рогов (1996). *Использование музыкальных средств в целях реабилитации школьников* (В:) Настольная книга практического психолога в образовании. Издательство «ВЛАДОС», Москва, с. 509-518; Е. Jutrzyна (2002). *Music Therapy and children with special needs*. (2002) Ukraine. Odessa. Journal "Research Education" N 5, Ukrainian Academy of Pedagogical Sciences, Department in Odessa, p. 67-70.

⁴ З. Матейова, С. Машура (1984). *Музикотерапія при заиканні*. Видавництво «Вища школа», Київ, с. 66-67.

настрою пацієнтів при нав'язливій тривожності, страхах, підвищеній роздратованості, зниженні зосередженості тощо, а також є незамінним компонентом найрізноманітніших видів лікувальної ритміки і фізкультури⁵.

Значний вклад у розробку стимулюючих та лікувально-розвивальних методів засобами музики внесла система К. Орфа, побудована на поєднанні в інструментальній музичній діяльності простіших елементів звукоряду ("терцій зозулі" та ін.), ритму з словом (ритмодекламації) і рухом, драматизацією, як найбільш природнього виявлення здібностей дитячого організму⁶.

Ідея К. Орфа активізувати резерви творчих сил за допомогою музичної діяльності, близької до можливостей, інтересів і темпераменту дитини, незалежно від того, наскільки вона розвинена в музичному відношенні, цінна, перш за все, своїм гуманізмом, розвитком відчуття колективізму через колективні форми музичної діяльності і повністю відповідає принципам спеціальної та лікувальної педагогіки.

Ми повністю поділяємо зазначені підходи і розглядаємо комплексне використання різних видів музичного мистецтва не тільки як корекційно-реабілітаційний засіб, а водночас і як один із активних методів невербальної комунікації засобами музично-естетичних видів діяльності⁷.

1. Е. Jutrzyна надає великого значення використанню фольклору в терапії музикою дітей з порушенням зору. Вона експериментально доводить, що ситуативний характер фольклору відкриває значні перспективи для використання полімодального комплексного корекційного впливу народної музики на розвиток психічних процесів у дітей з порушенням зору⁸.

Позитивний характер нашого ставлення до корекційної спрямованості музичних занять обумовлений силою впливу музики на психосоматичні порушення, тому що музика здатна ненав'язливо лікувати, корегувати, розвивати,

⁵Е.И Рогов (1996). *Использование музыкальных средств в целях реабилитации школьников* (В:) Настольная книга практического психолога в образовании. Издательство «ВЛАДОС», Москва, с. 514-515.

⁶А.А.Баренбойм (ред.), (1978). *Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа*. Издательство «Советский композитор», Москва, с. 254-256.

⁷А.С. Соболев (1965). Музыкальное воспитание и его коррекционное значение в развитии слепых и слабовидящих детей, «Специальная школа», № 4, с. 31-35.

⁸Е. Jutrzyна (2005) *Folklor ukraiński w wychowaniu estetycznym dzieci niewidomych (Український фольклор в естетичному вихованні сліпих дітей)*. Monografia. Wydawnictwo Południowego Naukowego Ośrodka Akademii Nauk pedagogicznych Ukrainy. Odessa. 2005. -163s. W języku ukraińskim.

навчати, виховувати особистість в умовах зорової депривації незалежно від вікових та особистісних особливостей дитини.

Терапевтичні можливості музики мають для нашого дослідження виключно важливе значення тому, що вони охоплюють процеси підсвідомого впливу. Музикотерапія передбачає два напрямки музичної активності суб'єкта:

- в сфері присвоєння музичної культури, що передбачає використання механізмів перцепції (сприймання), тобто перекодування звукових символів в художні образи з їх емоційними характеристиками на основі надбаного музично-естетичного досвіду;
- корекції психофізичних вад дитини з вадами зору, корегування її особистісних якостей та стимуляції активної комунікації як важливого засобу соціальної адаптації.

Коллективне бажання прослуховувати музичні твори (особливо улюблені пісні з мультфільмів та кінофільмів, дитячих телепередач тощо) та їх оцінювання дітьми розширює теми для спілкування між ними, допомагає встановити дружні відносини.

Ефективними методами стимуляції спілкування і розвитку комунікативних навичок між дітьми є використання нестандартних форм засвоєння нового навчального матеріалу, систематизованого в тематичні заходи або музично-естетичні комплексні заняття. Ці заняття спрямовані на: творчо-пошукову співпрацю вихователів і дітей (можливо й батьків), корекцію і конкретизацію уявлень про художні образи поетичних і пісенних творів, пов'язаних однією темою, з'ясування і уточнення зв'язків між словами і образами, вираженими в музично-поетичній формі.

Концентрована в художньо-емоційній формі змістовність музичного мистецтва відображає навколишню дійсність і може допомогти слабозорій або сліпій дитині встановити зв'язки з оточуючим світом і людьми взагалі, викликаючи позитивні емоції, нові образи, уявлення, які асоціюються зі знайомими образами, явищами, переживаннями, життєвими ситуаціями.

Залучення дітей вадами зору через дитяче музичне мистецтво до колективних, естетично-смних видів діяльності значною мірою допоможе вирішити проблему спілкування, інтеграції спочатку в дитячі колективи однолітків та дітей з нормальним зором, а потім і у суспільство дорослих.

Література.

1. Баренбойм А.А. (ред.), (1978). *Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа*. Издательство «Советский композитор», Москва
2. Матейова З., Машура С. (1984). *Музикотерапія при заикании*. Видавництво «Вища школа», Київ.
3. *Проблема музичного виховання дітей з глибокими вадами зору як засіб реабілітації та інтеграції у широке соціальне середовище: Науково-методичний збірник*, (1997). Видавництво МОУ МКУ, Харків.
4. Рогов Е.И (1996). *Использование музыкальных средств в целях реабилитации школьников* (В:) Настольная книга практического психолога в образовании. Издательство «ВЛАДОС», Москва.
5. Свиридчук Т.П. (1984). *Подготовка слабовидящих детей к школе*. Видавництво «Радянська школа», Київ.
6. Соболев А.С. (1965). *Музыкальное воспитание и его коррекционное значение в развитии слепых и слабовидящих детей*, «Специальная школа», № 4, с. 31-35.
7. Сонцева Л. (ред.), (1967). *Воспитание и обучение слепого дошкольника*. Издательство «Просвещение», Москва;
8. Сонцева Л. (1994). *Новые формы работы для детей с нарушением зрения* (В:) «Дефектология», № 5, с. 10-16.
9. Ютрина Е., Т. Науменко (1992). *Корекційне значення використання народної творчості в спеціальному дошкільному закладі. Запоріжжя*.
10. Ютрина Е. (1992). *Драматизація як спосіб активізації дитячої творчості. Запоріжжя*.
11. E. Jutrzyzna (2002). *Music Therapy and children with special needs*. (2002) Ukraine. Odessa. Journal "Research Education" N 5, Ukrainian Academy of Pedagogical Sciences, Department in Odessa, p. 67-70.
12. E. Jutrzyzna (2005) *Folklor ukraiński w wychowaniu estetycznym dzieci niewidomych* (Український фольклор в естетичному вихованні сліпих дітей). Monografia. Wydawnictwo Południowego Naukowego Ośrodka Akademii Nauk pedagogicznych Ukrainy. Odessa. 2005. -163s. W języku ukraińskim.